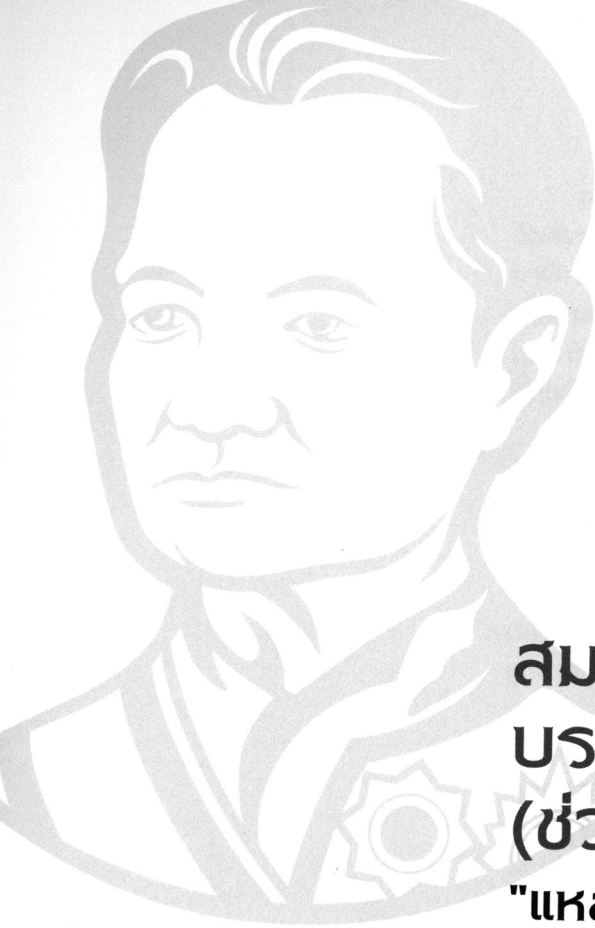




## สมเด็จพระยา บรมมหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) กับการสร้าง "แหล่งที่มาแห่งการท่องเที่ยวไทย"

■ ปิยนาก บุนนาค

**ส**มเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) นับว่ามีบทบาทสำคัญในการสร้างสถานที่ต่าง ๆ อันเป็น “แหล่งที่มาแห่งการท่องเที่ยวไทย” สืบมาจนถึงปัจจุบัน

ในการจัดการคมนาคมและสิ่งก่อสร้างต่างๆ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ โปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระยาฯ ออกไปเมืองสิงคโปร์พร้อมกับพระเจ้าลูกยาเธอ กรมหมื่นวิฆณารักษ์ ซึ่งทรงบัญชาการกรมพระคลังมหาสมบัติ โดยมีพระราชประสงค์ให้ตรวจตราพิจารณาศึกษาวิถีที่อังกฤษทำนุบำรุงบ้านเมืองในสิงคโปร์ เพื่อจะได้นำมาปรับปรุงใช้ในบ้านเมืองไทยบ้าง แต่ไม่ปรากฏหลักฐานคำกราบบังคมทูลรายงานของสมเด็จพระยาฯ เกี่ยวกับการดูงานที่สิงคโปร์หลังจากท่านกลับมาแล้ว อย่างไรก็ตามก็ดีปรากฏว่าหลังจากนั้นได้มีการทำนุบำรุงบ้านเมืองตามแบบอารยประเทศหลายประการ โดยเฉพาะการจัดการคมนาคม ซึ่งสมเด็จพระยาฯ ได้เข้าไปมีบทบาทดำเนินการเป็นส่วนใหญ่ เช่น การตัดถนนเจริญกรุง พร้อมกับการขุดคลองควบคู่ไปกับการตัดถนน สมเด็จพระยาฯ ยังได้ออกเงินส่วนตัวสร้างสะพานดำรงสถิต และสะพานพิทยเสถียรข้ามคลองที่ขุดใหม่บนถนนดังกล่าวด้วย

นอกจากนี้สมเด็จพระยาฯ ยังเป็นที่ปรึกษาสำคัญในการขุดคลองภาษีเจริญ ซึ่งเป็นคลองแรกที่ทางการจะให้เป็นทางค้าขายในสมัยรัชกาลที่ ๔ โดยมีการพิจารณาว่าจะขุดคลองกว้าง ๖ วา หรือ ๘ วา สมเด็จพระยาฯ เห็นว่า “ที่จะขุดคลองให้กว้างนั้นไม่สามารถที่จะทำให้ประโยชน์ยืนยาวได้อย่างเช่น

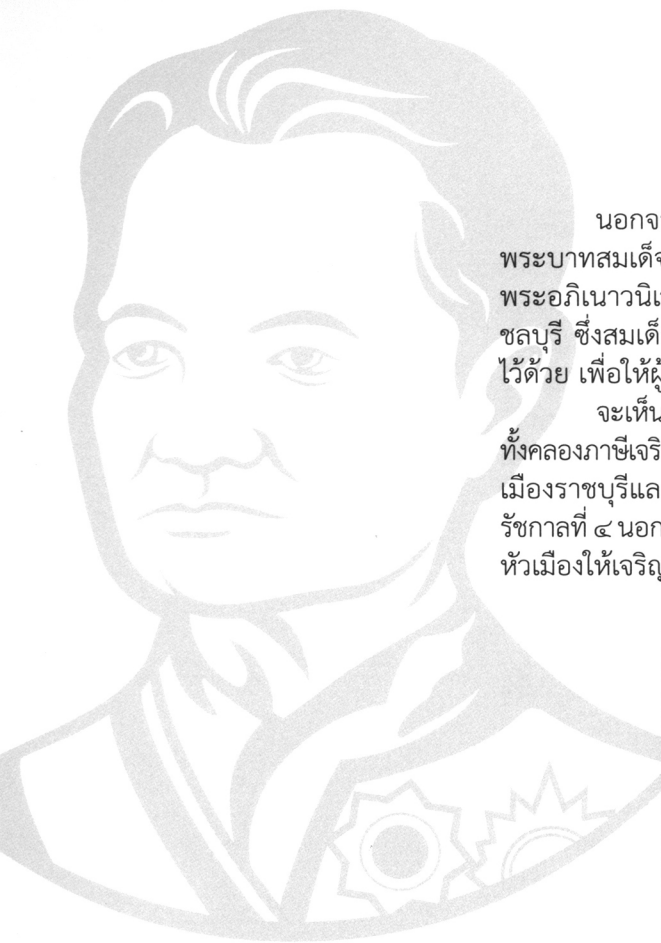


คลองมหาไชย แรกลงมือขุด ๘ วา สายน้ำ ดินไม่พอก็ชักตื้น ถ้าขุดแต่คลองแคบ ๆ ให้ต้องสายน้ำก็จะกัดกร่อนออกไปเอง” ด้วยเหตุนี้คลองภาษีเจริญจึงถูกขุดเป็นคลองขนาด ๔ วา ปรากฏว่าเรือเดินไปมา มีประโยชน์มาก สมเด็จพระเจ้าพระยาฯ จึงได้คิดขุดคลองตั้งแต่แม่น้ำเมืองนครไชยศรี (แม่น้ำท่าจีน) มาออกแม่น้ำเมืองราชบุรี (แม่น้ำแม่กลอง) โดยขุดขนาด ๖ วา ใช้เงินส่วนพระมหากษัตริย์ ๔๐๐ ชั่ง และเป็นส่วนของสมเด็จพระเจ้าพระยาฯ อีก ๑,๐๐๐ ชั่ง เปิดใช้ใน พ.ศ. ๒๔๑๑ ได้รับพระราชทานชื่อว่า คลองดำเนินสะดวก ปรากฏว่าคลองดำเนินสะดวกนี้สายน้ำท่าจีนไหลขึ้นลงทะเลแรงกัดปากคลองข้างตะวันออกกว้างได้เร็ว จึงเป็นจริงดังความเห็นของสมเด็จพระเจ้าพระยาฯ ที่ว่าขุดเล็กก็ใหญ่ออกไป รัชกาลที่ ๕ ทรงกล่าวว่าเรื่องนี้เป็นเรื่องที่ “ท่านยกขึ้นพูดอยู่เสมอ” ข้อเสนอแนะของท่านเกี่ยวกับการขุดคลองให้แคบแต่ในที่สุดจะกว้างเองนั้นเป็นการประหยัดการลงทุนและเวลา แต่ได้ผลประโยชน์มาก ซึ่งเป็นข้อเสนอแนะที่ปรากฏเป็นจริงในเวลาต่อมา

ความสนใจในการขุดคลองดำเนินสะดวก เริ่มขึ้นใน พ.ศ. ๒๔๐๒ เมื่อสมเด็จพระเจ้าพระยาฯ และน้องชายต่างมารดาของท่านคือ จมื่นราชามาตย์ (ท้วม) ได้รับพระบรมราชโองการให้ไปสร้าง “พระนครคีรี” ขึ้นที่บนเขามหาสมณะ เมืองเพชรบุรีโดยสร้างด้วยเครื่องอิฐถือปูนอย่างถาวร เมืองอันก่อสร้างเสร็จเรียบร้อยลง จมื่นราชามาตย์ได้รับพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เป็นพระเพ็ชรพิไลยศรีสวัสดิ์ ปลัดเมืองเพชรบุรี ต่อมาเมื่อท่านได้เลื่อนขึ้นเป็นปลัดทูลฉลองในกรมพระกลาโหม น้องชายของท่าน (น้องชายต่างมารดาของสมเด็จพระเจ้าพระยาฯ) คือเทศ ได้เป็นปลัดเมืองเพชรบุรีถึงยี่สิบสองปี เทศได้แต่งงานกับสตรีแห่งสกุลวงศ์โรจน์ซึ่งแตกสาขามาจากสกุล ณ บางช้าง และมีบุตรหลานมากมายตั้งหลักแหล่งอยู่ที่เมืองนี้ สมเด็จพระเจ้าพระยาฯ เองมุ่งความสนใจไปที่เมืองราชบุรี ทั้งนี้ดูเหมือนว่าท่านจะตัดสินใจ “ตั้งหลัก” ที่ราชบุรี หลังจากท่านเสร็จการก่อสร้างพระราชวังที่เพชรบุรีในราวปลาย พ.ศ. ๒๔๐๓ เพราะเมืองราชบุรีอยู่ใกล้เมืองเพชรบุรีซึ่งเป็นที่ตั้งของพระราชวังทรงพระสำราญของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว นอกจากนี้สมเด็จพระเจ้าพระยาฯ ยังมีความ “หลงใหล” ประทับใจในความสวยงามตามธรรมชาติในกลุ่มแม่น้ำแม่กลองและแควน้อยด้วย อย่างไรก็ตามเมืองราชบุรีขณะนั้นยังไม่ “เปิดกว้าง” สูโลภภายนอกนัก ด้วยเหตุนี้หลังจากเห็นความสำเร็จของการขุดคลองภาษีเจริญแล้ว สมเด็จพระเจ้าพระยาฯ จึงดำเนินการขุดคลองดำเนินสะดวกใน พ.ศ. ๒๔๐๙ ซึ่งรัชกาลที่ ๕ ทรงกล่าวว่าท่านได้นำเงินส่วนที่เหลือจากการก่อสร้างพระนครคีรีซึ่งรัชกาลที่ ๔ โปรดฯ อนุมัติให้เป็นเงินใช้จ่ายของสมเด็จพระเจ้าพระยาฯ มาขุดคลองนี้ ผลการขุดคลองดำเนินสะดวกคือเป็นทางลัดจากหัวเมืองตะวันตกมาสู่กรุงเทพฯ ทำให้การเดินทางไป-มาระหว่างหัวเมืองตะวันตกกับกรุงเทพฯ สะดวกรวดเร็วขึ้น ดึงดูดให้ผู้คนจำนวนมากหลั่งไหลเข้ามาสู่เมืองราชบุรี ธุรกิจการค้าขายก็พลอยเจริญรุ่งเรืองยิ่งขึ้น

ในด้านเกี่ยวกับการก่อสร้างนี้เป็นที่น่าสังเกตว่าสมเด็จพระเจ้าพระยาฯ และน้องชาย (ท้วม) ซึ่งเป็นผู้ควบคุมการก่อสร้างพระนครคีรีมีความรู้ด้านการช่าง การก่อสร้าง และเทคโนโลยีสมัยใหม่ต่าง ๆ เช่น การประปา การสร้างถนน การสร้างตึกเป็นอย่างดี สำหรับพระนครคีรีนั้นรัชกาลที่ ๔ ได้เสด็จไปประทับหลายครั้ง โดยมีเจ้านายและขุนนางตามเสด็จเสมอ ขุนนางเหล่านี้โดยเฉพาะตระกูลขุนนางซึ่งหมายรวมถึงสมเด็จพระเจ้าพระยาฯ ได้สร้างตึกที่พักิมน้ำขึ้นอีกหลายหลังด้วย





นอกจากนั้น สมเด็จพระเจ้าพระยาฯ ยังเป็นผู้รับสนองพระบรมราชโองการของ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในการก่อสร้างอีก ๔ ครั้ง เช่น การสร้าง พระอภิเนาวนิเวศร ในพระบรมมหาราชวัง การสร้างที่ประพาส ณ อ่างศิลา เมือง ชลบุรี ซึ่งสมเด็จพระเจ้าพระยาฯ และเจ้าพระยาทิพากรวงศ์ได้สร้างตึกอาศัยสถานขึ้น ไว้ด้วย เพื่อให้ผู้ป่วยได้อาศัยพักรักษาตัว

จะเห็นได้ว่าการขุดคลองและการสร้างสิ่งก่อสร้างต่างๆ ของสมเด็จพระเจ้าพระยาฯ ทั้งคลองภาษีเจริญ คลองดำเนินสะดวก ถนนเจริญกรุง พระราชวังที่เพชรบุรี การทำนุบำรุง เมืองราชบุรีและเมืองชลบุรี ตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ นอกจากนี้การพัฒนาในด้านการคมนาคมขนส่งและการทำนุบำรุงเมืองตาม หัวเมืองให้เจริญรุ่งเรืองแล้วยังได้กลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวไทยสืบมาจวบจนปัจจุบัน



สมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค)

ปรับปรุงจาก ปิยนาด บุนนาค, “แนวความคิดและบทบาททางการเมือง ของสมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๒ ถึงรัชกาลที่ ๕” วิทยานิพนธ์หลักสูตรปริญญารัฐศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชา การปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๓. หน้า ๑๐๕-๑๑๑

